

Likovne aktivnosti (ili tehnike) djece predškolske dobi inspirirane Gustavom Klimtom

Terzić, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:385198>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-28**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE**

Nikolina Terzić

**LIKOVNE AKTIVNOSTI (ILI TEHNIKE) DJECE PREDŠKOLSKE
DOBI INSPIRIRANE GUSTAV KLIMTOM**

Završni rad

Zagreb, lipanj, 2022

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE**

Nikolina Terzić

**LIKOVNE AKTIVNOSTI (ILI TEHNIKE) DJECE PREDŠKOLSKE
DOBI INSPIRIRANE GUSTAV KLIMTOM**

Završni rad

**Mentor rada:
Prof. dr. art. Antonija Balić-Šimrak**

Zagreb, lipanj, 2022

SAŽETAK

Cilj ovog završnog rada je prikazati kako upoznavanje djece s umjetničkim djelima utječe na njihovu inspiraciju i motivaciju u likovnom stvaralaštvu. Kroz osmišljene likovne aktivnosti provedene u vrtiću kao poticaj su korištena djela Gustava Klimta.

Klimt je svojom umjetničkom svestranošću kroz životno stvaralaštvo pružio različite motive i tehnike koje smo lako mogli uklopiti u likovnu interakciju s djecom. U početnoj cjelini rada opisan je njegov osebujan život i umjetničko sazrijevanje. Objašnjena je definicija i podjela likovnih tehnika, te nabrojene i detaljnije opisane tehnike korištene pri praktičnom djelu rada s djecom.

U nastavku je istaknuta važnost dječjeg crteža i stvaralaštva. Osvještavaju se postupci koji mogu djelovati poticajno na stvaralaštvo djeteta te oni koji imaju ometajuće djelovanje. Naglašeno je poštivanje osobnosti i slobode djeteta, te prepoznavanje i podupiranje njegove kreativnosti. Objašnjeni su značenje i dobrobiti odvijanja likovnih aktivnosti u vrtiću, te važnost uloge odgajatelja. Od velike je važnosti njegova uloga i u upoznavanju djece s umjetničkim djelima. Prezentirali smo kroz tekst vrednovanje umjetničkih i dječjih radova, te dobrobiti djetetove interakcije s umjetnosti.

U završnoj cjelini prikazana je provedba praktičnog dijela; tijek i rezultati likovnih aktivnosti djece rane i predškolske dobi inspirirane djelima Gustava Klimta. Pri metodičkom postupku korišteno je usmeno izlaganje odgojitelja, razgovor i demonstracija, a tehnike izrade su bile kombinirane. Djela koja su korištena kao motivacija su *Poljubac*, *Portret Adele Bloch-Bauer*, *Seoski vrt sa suncokretima* i *Seoski vrt (Cvjetnjak)*, *Stocletov friz* i *Drvo života*.

Ključne riječi: likovne aktivnosti, likovne tehnike, djeca predškolske dobi, Gustav Klimt

SUMMARY

The aim of this final paper is to show how introducing children to works of art affects their inspiration and motivation in making art. The works of Gustav Klimt were used as a stimulus through the designed art activities carried out in the kindergarten.

With his artistic versatility, Klimt provided various motives and techniques through his life's work, which we could easily fit into the artistic interaction with children. In the initial part of the paper, his distinctive life and artistic maturation are described. The definition and division of art techniques are explained, as well.

The importance of children's drawings and creativity is emphasized below. Awareness is raised about actions that can stimulate the child's creativity and those that have a disruptive effect. Respect for the child's personality and freedom, as well as recognizing and supporting creativity, was emphasized. The meaning and benefits of conducting art activities in kindergarten, and the importance of the role of educators are explained. His role in introducing children to works of art is also of great importance. Through the text, we presented the evaluation of art and children's works, and the benefits of the child's interaction with art.

The implementation of the practical part is presented in the final part; the course and results of art activities of early and preschool aged children inspired by the works of Gustav Klimt. During the methodical procedure, the oral presentation of the educator, conversation and demonstration were used, and the making techniques were combined. The works used as motivation, *The Kiss and Portrait of Adele Bloch-Bauer*, *The Country Garden with Sunflowers and The Country Garden (Flower Garden)*, *The Stoclet's Frieze and The Tree of Life*.

Keywords: art activities, art techniques, preschool children, Gustav Klimt

ZAHVALA

Zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. art. Antoniji Balić-Šimrak na savjetima i podršci prilikom pisanja ovoga rada. Hvala i svim ostalim profesorima Učiteljskog fakulteta koji su doprinijeli mom akademskom obrazovanju.

Na kraju veliko hvala i mojoj obitelji, suprugu, kćerima i nerođenom sinu, koji su bili uz mene, trpjeli me i pružali ljubav i potporu kroz razdoblje mog studiranja.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ŽIVOT I DJELA GUSTAVA KLIMTA	2
3. LIKOVNE TEHNIKE	5
3.1. Definicija i podjela	5
3.2. Tehnike korištene pri provedenim aktivnostima	6
4. LIKOVNOST DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	7
4.1. Važnost dječjeg crteža	7
4.2. Dječje stvaralaštvo.....	8
5. LIKOVNE AKTIVNOSTI DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI	9
5.1. Likovne aktivnosti u vrtiću.....	9
5.2. Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima	10
5.3. Dobrobiti likovnih aktivnosti.....	11
6. DIJETE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI I LIKOVNO UMJETNIČKO DJELO	13
6.1. Vrednovanje umjetničkih i dječjih radova.....	13
6.2. Odgojitelj kao posrednik	14
6.3. Interakcija djeteta s umjetničkim djelom.....	15
7. PRAKTIČNI DIO: PROVOĐENJE LIKOVNIH AKTIVNOSTI INSPIRIRANIH DJELIMA GUSTAVA KLIMTA U DJEČJEM VRTIĆU	16
7.1. Cilj aktivnosti	16
7.2. Metodički postupak	17
7.3. Poljubac i Portret Adele Bloch-Bauer	18
7.4. Drvo života	21
7.5. Stocletov friz.....	23
7.6. Seoski vrt sa suncokretima i Seoski vrt (Cvjetnjak).....	26
7.7. Osvrt na provedene aktivnosti	28

8. ZAKLJUČAK.....	30
9. LITERATURA	32
10. SLIKE.....	33
11. POPIS PRILOGA.....	33

1. UVOD

Gustav Klimt je vodio zanimljiv život, a njegova umjetnička ostavština istinski je dokaz toga. Različita razdoblja njegova stvaranja rezultirala su bogatom raznolikošću i posebnošću njegovih djela. Zbog tog razloga odabran je kao umjetnik čija će djela u planiranoj likovnoj aktivnosti poslužiti kao motiv i inspiracija djeci rane i predškolske dobi.

U likovnoj umjetnosti i radu pri aktivnostima na izbor se pruža veliki izbor likovnih tehnika. Važno je izgraditi kompetenciju odgojitelja da može prepoznati najadekvatniju tehniku za određeni motiv. U radu smo se pozabavili definicijom likovnih tehnika, te detaljnijim opisom tehnika čije su kombinacije korištene pri planiranim aktivnostima u vrtiću.

Kroz poglavlje dječje likovnosti objašnjena je važnost sagledavanja dječjeg crteža sa suvremenog gledišta, te poticanja dječjeg stvaralaštva. Navedeni su postupci kojima odgojitelj stimulira razvoj dječje kreativnosti, te ponašanja koja na njega djeluju ometajuće. Kod suvremenog odgojitelja osviještena je važnost samog procesa, te uloge igre i slobode koju kroz njega pruža djeci. On osigurava odgovarajuće uvijete te kroz interakciju s djecom pobuđuje njihovu zainteresiranost istovremeno njegujući spontanost tijeka aktivnosti.

Likovne aktivnosti donose brojne dobrobiti za dijete i njegovo djelovanje u različitim područjima života. Važno je da odgojitelj na dječji rad pruža pozitivnu povratnu informaciju, te da se pri njegovu vrednovanju usmjeri na to koliko je uradak: „...iskren, osoban, originalan, otkrivajući za dijete i za odrasle.“ (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010; str. 32) Za razliku od vrednovanja umjetničkog djela, prilikom vrednovanja dječjeg rada njegova dob se uzima kao jedno od polazišta. Susret djeteta s umjetničkim djelom razvija njegov unutarnji „osjetili jezik“ (Damjanov, 1991), ljubav, ponos i osjećaj pripadnosti vlastitom narodu, te poštovanje prema drugim kulturama (Brajčić, Kušćević, Grcić, 2012). Promatrajući umjetnička djela djeca uz podršku odgojitelj grade vlastitu sposobnost ocjenjivanja, kritičkog osvrta i prosudbe.

Vodeći se i tim dobrobitima interakcije djece s umjetničkim djelom osmišljena je likovna aktivnost u vrtiću inspirirana djelima Gustava Klimta. U provedbi je planirano sudjelovanje djece u dobi od četiri do pet godina, koje ćemo upoznati s djelima različitih faza Klimtova stvaralaštva. Ideja aktivnosti je ispitati kako njegova djela utječu na dječju zainteresiranost i kako će se pokazati kao inspiracija za njihove radove.

2. ŽIVOT I DJELA GUSTAVA KLIMTA

Gustav Klimt rođen je 1862. godine u Baumgartenu u blizini Beča kao jedno od sedmero djece obitelji siromašnog bakroresca. Nakon smrti oca Klimt i brat Ernest nasljeđuju njegov zanat, a u dobi od četrnaest godina upisuje *Školu za primijenjenu umjetnost u Beču*. U njoj s bratom izučava niz likovnih tehnika, od mozaika do slikanja i fresko-slikanja. Iskazuju se toliko u svome radu, da s kolegom Franzom Matschom pod mentorstvom profesora dobivaju prvi službeni posao, oslikavanje stropa lječilišta *Karlsbad*. Pri tome Klimt djeluje u baroknom duhu, prerađujući klasične antičke teme i ostajući unutar okvira konvencije kao i kroz svoje ostale radove toga razdoblja. No, već pri idućoj suradnji Gustav Klimt, ostajući dosljedan većinom baroknom stilu, ipak odmiče od dotadašnjih klasičnih motiva nadopunjujući ih fotografski preciznim realističnim portretima, čime počinje graditi svoj vlastiti umjetnički stil zavidnom vještinom u svim tehnikama kojima oblikujući alegorije i optičke varke (Neret, 2001).

Nakon smrti predvodnika bečkog historicizma, Hansa Makarta, Gustav Klimt s bratom i prijateljem nastavlja njegov rad u *Kunsthistorisches Museum*. Kroz to stvaralaštvo Klimt primjenjuje klasicističke teme, ne zapadajući u akademizam ali istovremeno razvija simbolističku ornamentaciju, kao i ukrasne i cvjetne motive. Utjecaj Makartovih djela i njegovog baroknog preobilja prisutnog u ukrašavanju i prikazu likova prisutan je kod Klimta kroz njegovu potrebu da potpuno ispuni pozadinu svojih djela obiljem oblika. Nakon te suradnje svoju karijeru samostalno razvija brojnim portretima u kojima impresivnom fotografskom preciznošću prikazuje lica. Klimt je na njima ženama pružao auru dostojanstvenosti, zaodijevajući ih u otmjene haljine. Međutim, skrivenu tajnu Klimtova portretiranja otkriva njegovo nedovršeno djelo *Nevjesta* gdje je vidljivo da je Klimt prvenstveno žene oslikavao gole naknadno ih odijevajući kistom. (Neret, 2001).

Neret (2001) navodi da mu je čest motiv bio fatalna žena, *femme fatale*. Smatra se da se prvi put okušao u tom motivu upravo pri oslikavanju *Djevojke iz Tanagre* iz 1890./1891. godine za *Kunsthistorisches Museum* gdje je alegoriju koja predstavlja antičku Grčku prikazao kao vlastitu suvremenicu, dotjeranu djevojku „lakog morala“ što mu je bečka javnost izrazito zamjerila. Gustav Klimt je u tom razdoblju bio u situaciji velike oprečnosti. Ujedno je bio priznati umjetnik i omiljeni portretist pripadnica visokog staleža Beča, ali je i svojim neskrivenim erotizmom u djelima izazivao i ogorčenost Bečana. Car Franjo Josip mu je dodijelio Zlatno odličje za zasluge, ali ga je također opetovano odbijao imenovati profesorom

nas Akademiji. Buneći se protiv pokušaja nametanja cenzure nad svojim radovima Klimt se distancirao od državne potpore i oslanjao isključivo se na portretiranje i slikanje pejzaža.

Mladi bečki umjetnici željni promjena i slobode od nametnutog konzervatizma u to vrijeme osnivaju bečku secesiju, a Gustav Klimt se ubrzo nametnuo kao njen glavni predstavnik. Na prvoj izložbi skupine predstavio je svoj plakat *Tezeja i Minotaur* prepun simboličnih značenja. Intrigantna tema toga razdoblja bila je i prevlast žena nad muškarcem koja zaokuplja i Klimta prikazujući je u svojoj *Palada Atena* iz 1889. godine. Na njoj u oslikavanju Atene, njenog oklopa i anatomije prvi put koristi zlatne elemente i prekrivanje anatomije ornamentima koji će kasnije postati važno obilježje njegova rada (Neret, 2001).

Klimt danas slavljn kao najpoznatiji predstavnik secesije čija je umjetnost hvaljena i priznata diljem svijeta, tada je svojim djelima često nailazio na nerazumijevanje svojih suvremenika i brojne kontroverze. (Kardum, 2019.) Veliki skandal bečkim autoritetima izazvao je svojim trima freskama izrađenim za aulu Sveučilišta, iako je ranija verzija freske *Filozofija* prethodno bila dočekaana s oduševljenjem, te čak i nagrađena. U njoj, kao i u ostale dvije freske: *Medicina* i *Pravoslavlje*, Klimt se ne odriče svog erotičnog izričaja, niti oklijeva dirnuti u društvene tabue poput bolesti, fizičkog propadanja i siromaštva prikazujući svu njihovu ružnoću. Dolazi do glasnog nezadovoljstva Sveučilišta, koje pristaje na Klimtov prijedlog da ih on otkupi natrag (Neret, 2001).

Uz prisutnu tematiku *femme fatale* i dostojanstvene portrete žena bečke buržoazije, Gustav Klimt počinje slikati i pejzaže u impresionističkom i postimpresionističkom duhu. U njima kreira osjećaj ukradenog djelića stvarnosti prirode koja se nastavlja izvan slike. Biljke i cvijeće na slikama *Seoski vrt* i *Seoski vrt sa suncokretima* zauzimaju cijelu površinu, te ona izgleda kao „otisak“ cjeline nekog krajolika. Zanimljiva je činjenica da iako je za svoje portrete i alegorijske prikaze crtao unaprijed studije, za pejzaže to nije radio. Neret (2001) nam pruža mogući razlog tome tvrdnjom da je Klimt pronalazio meditaciju i mir slikajući u idiličnom okruženju Aterseea gdje je provodio ljetne mjesece u društvu životne družice Emilie Floge.

Njegovo stalno propitivanje seksualnosti i smrti izražene i u *Beethovenovu frizu* dovelo je do konačnog okretanja leđa službene javnosti i prekida narudžbi od Klimta. Javljanu se razilaženja u mišljenju i Klimt odlučuje napustiti secesiju što je za nju značio veliki gubitak. Posljednji Klimtov veliki mural bio je *Stolcetoć friz* iz 1905/09. godine sa središnjim motivom *Drvom života*. Njega je napravio za kuću obitelji Adolfa Stocleta, belgijskog industrijalca koji

je bio veliki kolekcionar usmjeren na indijsku i budističku umjetnost. Klimt je tada počeo proučavati i preuzimati u svoja djela orijentalne elemente (Neret, 2001).

Ponovni streloviti uspon Gustav Klimt je doživio slikom *Poljubac* (1907/08.) koja je priznata kao njegov bitan doprinos modernoj umjetnosti. uz sliku *Portret Adele Bloch-Bauer* ona predstavljaju vrhunac Klimtovog *zlatnog razdoblja* a na njoj je prikazao samoga sebe u zagrljaju s Emilie Floge. Završetak Klimtovog *zlatnog razdoblja* označio je i početak ekspresionizma te se Klimt okreće promjeni svog stila. Ublažava ornamentaciju, svoje fatalne žene modernizira te unosi cvjetne motive čime iznova osvaja bogataške obitelji Beča koje se ponovno međusobno nadmeću za portrete svojih članica s potpisom Klimta (Neret, 2001).

Gustav Klimt iznenadno umire 1918. godine zbog posljedica pretrpljenog moždanog udara ostavljajući brojna djela nedovršena.

Weidinger (2017) ističe Klimtov karakter kao otežavajuću okolnost umjetniku za ostvarivanje privlačnost publike tadašnjeg doba ali i današnjice. Navodi ga kao osobu koja sama po sebi ne bi osvajala simpatije, zavodnika i oca mnogobrojne izvanbračne djece, izbirljivog umjetnika koji je inzistirao na crtanju akta žene prije no što ju portretira. Nasuprot tome Klimtova su djela ona kojima Weidinger priznaje magičnu čaroliju iz koje proizlazi cijela privlačnost Klimtove ostavštine.

Klimt sam sebe ne doživljava kao zanimljivu i važnu osobu već u prvi plan stavlja svoja djela, poručujući: „Onaj tko želi otkriti nešto o meni kao umjetniku, što je jedino i zanimljivo, trebao bi pažljivo pogledati moje slike i pokušati iz njih saznati što jesam i što želim.“ (Neret, 2001; str. 78)

3. LIKOVNE TEHNIKE

3.1. Definicija i podjela

„Pod pojmom likovne tehnike podrazumijevamo sveukupnost praktičkih umijeća u oživotvorenju likovne ideje određenim materijalima i pomoću likovnog instrumentarija (alata).“ (Jakubin, 2000; str. 144)

Pri provođenju likovnih aktivnosti u vrtiću možemo koristiti većinu likovnih tehnika. Svaka tehnika ima svoje materijal ili sredstvo, te alat kojim se ona ostvaruje. U likovnoj terminologiji je poistovjećen naziv tehnike s likovnotehničkim sredstvom koje se u njoj koristi. Ako koristimo ugljen pri likovnom radu tada govorimo o tehnici rad „ugljen“ (Jakubin, 2000).

Pri crtanju je potrebno da dijete ovlada crtačkim instrumentima, a kroz svoj likovni senzibilitet odgojitelj treba procijeniti koja je odgovarajuća i najbolja tehnika za pojedini motiv. Potrebno je pri tome dobro promisliti o izvedbi crtačkih tehnika tih motiva. Neki su izvedivi na više različitih načina dok će pojedinim motivima odgovarati određena likovna tehnika (Bodulić, 1982).

S obzirom na područje rada likovne tehnike možemo podijeliti na tehnike plošnog oblikovanja (crtačke, slikarske i grafičke tehnike), te tehnike prostorno- plastičkog oblikovanja u odgojno obrazovnom procesu (tehnike modeliranja i tehnike građenja) (Jakubin, 2000).

Balić Šimrak (2010) navodi najčešće korištena sredstva u radu s djecom kroz sljedeće likovne tehnike; CRTAČKE: olovka, ugljen, tuš i pero, tuš i drvce, kreda, flomaster, lavirani tuš; SLIKARSKE pastel, akvarel, gvaš, tempera, kolaž, vitraj, mozaik; KIPARSKE glina, glinamol, plastelin, žica, masa izrađena od brašna i vode, kaširana papir-plastika, papirna pulpa, kombinirane prostorne tehnike oblikovanja; GRAFIČKE monotipija, pečatni tisak, zrcalni tisak; ARHITEKTONSKE izrada prostornih maketa; PRIMIJENJENA UMJETNOST keramika, tkanje, slikanje na svili, oblikovanje lutaka; DIZAJN oblikovanje plakata, čestitki, pozivnica; NOVI MEDIJI rad na računalu, video i fotografija.

3.2. Tehnike korištene pri provedenim aktivnostima

Kroz aktivnosti inspirirane Gustavom Klimtom i provedene u vrtiću s djecom rane i predškolske dobi korištene su kombinacije likovnih tehnika. One su promišljeno odabrane kako bi odgovarale zadanoj temi i motivu, te privukle i zainteresirale djecu pružajući im moguće nove i zanimljive elemente izrade i stvaralaštva. Kombinacije smo ostvarili primjenom tehnika flomastera, akvarela, tempere, kolaža i lijepljenjem mekane skulpture na papir.

Flomasteri su crtačka tehnika jednostavna djeci za rukovanje. Dolaze u mnogo različitih boja i nijansi i pružaju mogućnost linearnog i plošnog izražavanja. Postoje u različitim debljinama, a crte povučene njima daju uvijek jednaki intenzitet i debljinu. Uspješno se primjenjuju prilikom dekorativnog oblikovanja pridonoseći svojim kolorističkim efektima. Za različitost nijansi ili prigušenost tonova moguće ih se nanositi sloj na sloj ali tek nakon što se prethodni sloj osuši. Nedostatak im je brzo sušenje na zraku ako su nezatvoreni te nepostojanost na svjetlosti, posebno sunčevoj na kojoj pojačano blijede.

Akvarel je slikarska tehnika u kojoj dominira voda (*aqua=voda*), odnosno u kojoj se s vodom miješaju mljeveni pigmenti boje u krutom stanju. Intenzitet određuje omjer istih, a bijela se boja postiže neoslikavanjem papira. Akvarelne boje odlikuju transparentnost i prozračnost, a tonovi koji se njima postižu odišu svježinom, profinjenošću, lakoćom i nježnošću. Njima se može slikati kistom na suhoj podlozi, nanoseći boju na boju nakon sušenja prethodnog sloja čime se grade tonske i kolorističke vrijednosti. Također akvarelom se može slikati i na mokroj podlozi pri čemu se stvaraju oblici mekih i različenih kontura i mrlja. U radu se mogu kombinirati i oba načina izvođenja akvarela za postizanje novih likovnih mogućnosti.

Tempera je također slikarska tehnika kod koje se boje u tubama miješaju s vodom. Za razliku od akvarela ona je neprozirna te u potpunosti prekriva prethodni sloj boje. Pogodna je za jednolično prekrivanje većih ploha, te za postizanje dobre modulacije i modelacije oblika. Nakon sušenja slikari su često djela naslikana temperom premazivali firnisom ili uljem zbog sjaja i zaštite.

Kolaž je slikarska tehnika koju su osmislili kubisti, a kod koje se djelo gradi lijepljenjem različitog materijala na plohu (*collage=lijepljenje*). Materijal koji se koristi može biti trgan ili rezan, a podrazumijeva široki izbor poput kolaž i novinskog papira, fotografija i slično. Od njega se slaže željeni oblik ili kompozicija te potom lijepi na površinu (Jakubin, 2000).

U tehnici prostorno-plastičkog oblikovanja može se koristiti aluminijska folija u službi izrade mekane skulpture. Ona je mekana i podatna, te jednostavna za manipulaciju i oblikovanje.

4. LIKOVNOST DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

4.1. Važnost dječjeg crteža

Prema Boduliću (1982) do 20.st dječje crtanje je bilo objekt interesa pedagoga i likovnih umjetnika tako da su likovne pedagoge dječji crteži interesirali isključivo kao moguća imitacija ornamenata i umjetničkih djela. Do promijene i reforme je došlo kada su se za dječje crteže zainteresirali i psiholozi i tada je dječje likovno izražavanje, koje se već nesmetano odvijalo izvan obrazovnih ustanova gdje su se djeca likovno izražavala crtajući spontano i bez pedagoškog rukovođenja po ulicama, u pijesku i zemlji. Pri čemu su polazila isključivo od osjećaja, odnosno emocionalnog intenziteta, znanja o objektivnoj stvarnosti i mogućnosti izvedbe, odnosno motoričkoj vještini. Izuzimajući bilo kakve obrasce poput umjetničkih djela ili shema. Također kroz slobodan, nesputan i stvaralački način sva djeca se mogu likovno izražavati i prema sjećanju, odnosno prema mašti. Osim psihologa interes za dječji crtež pokazali su i liječnici, sociolozi, pedagozi, psiholozi, likovni umjetnici. Liječniku likovni izraz djeteta može pružiti dijagnozu zatečenog stanja, djetetovih psihomotornih aktivnosti, te može postati terapija. Sociolog će pratiti socijalizaciju djeteta pri čemu će mu dječje likovno izražavanje pružiti povratnu informaciju. Psiholog će pratiti psiho-fizički razvoj djeteta i projekciju njegove psihe u crtežima i ostalim oblicima likovnog izražavanja. Likovne pedagoge, odnosno umjetnike će zaokupljati originalnost i optička čar dječjeg stvaralačkog likovnog oblikovanja, no uz poznavanje likovno-estetske i zanatske suštine likovne struke likovni pedagog odnosno odgojitelj mora biti upoznat i s likovnim i psihološkim osnovama dječjeg crteža, što podrazumijeva temeljito poznavanje dječje psihologije i ostalih srodnih struka. Dječji crtež je prvenstveno dječji izraz, a tek potom likovni.

„U dječjem crtežu se očituje potpuna likovna sloboda izražavanja koja se temelji na mašti, ekspresiji i stvaralačkom činu u klimi poetskog načina mišljenja.“ (Bodulić, 1982; str. 28)

4.2. Dječje stvaralaštvo

Stvaralaštvo je aktivnost koja daje nove, originalne proizvode u materijalnoj ili duhovnoj sferi (Petz, 1992; prema Cvetković Lay, Pečjak, 2004).

Cvetković Lay i Pečjak (2004) ipak proširuju dodatnu tu definiciju pridajući stvaralaštvu, odnosno kreativnosti obilježja fluentnosti, fleksibilnosti i elaborativnosti. Kod djeteta se fluentnost očituje u njegovoj sposobnosti brzog i maštovitog osmišljavanja različitih odgovora i rješenja. Fleksibilnost mišljenja, za koju su odrasli uglavnom uskraćeni, vidljiva je u dječjoj misaonoj „pokretljivosti“ i sposobnosti brzog pronalaženja alternativnog rješenja, a njihova elaborativnost kroz izvedivost osmišljenog stvaralačkog produkta.

Kod likovnog stvaralaštva djeteta pronalazimo karakteristike umjetnosti odraslih poput primjene zajedničkih likovnih elemenata izražavanja, estetskih načela te tehnika izraženih kroz interpretaciju na dječji način. Kroz dječje naivno i iskreno crtanje kao da se ponavlja razvoj likovnog stvaralaštva čovjeka kroz povijest umjetnosti. Nedovoljnu realnu uvjerljivost, arhaičnost i simbolično pojmovno crtanje djeteta pronalazimo i kod crteža starih nekoliko tisuća godina (Bodulić, 1982).

Danas se smatra da je svako dijete kreativno, ali važno je taj potencijal djeteta njegovati i razvijati kroz osiguravanje poticajnih uvjeta u djetetovom okruženju (Cvetković Lay, Pečjak, 2004). I sam *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* ističe kreativnost kao jednu od vrijednosti koju treba poticati i unaprjeđivati. Dijete posjeduje vlastiti urođeni likovni jezik kroz koji ima mogućnost kreativno izražavati svoje ideje, doživljaje, znanja i iskustva i taj proces izražavanja važniji je od samog rezultata (Šipek, 2015).

Ponekad odgojitelj svojim postupcima može i ometati stvaralaštvo djeteta. Prema Belamarić (1986) do toga dolazi iz odgojiteljevog krivog uvjerenja da dijete treba podučiti kako da nešto napravi, čime kod djeteta izaziva stagnaciju likovnog razvoja i interesa, te se ono okreće od vlastitih oblika prema oponašanju predložaka. Ometanje kreativnosti djeteta može se odvijati izravnim uplitanjem u likovni rad djeteta ili pogrešnim odgojnim postupcima i stavovima odgojitelja. Osvještavanjem takvih postupaka i njihovim uklanjanjem potiče se rast dječjih stvaralačkih impulsa.

Poticanje stvaralaštva Belamarić (1986) nadalje prepoznaje kroz njegovanje individualnosti djece, pružanje potrebne slobodne za njihovu vlastitu interpretaciju viđenog i doživljenog, te osvještavanje važnosti neposrednog iskustva djeteta koje će privući njihovu

pažnju i potaknuti im zainteresiranost i radoznalost. Balić-Šimrak (2010) ističe da je važnost poštivanja osobnosti djeteta i osiguravanja potrebne slobode kao elemenata od velike važnosti za dječje stvaralaštvo prepoznao već Frank Cizek krajem 19. stoljeća. On je poticao dječje stvaranje vođeno maštom formirajući im kreativno i inspirativno okruženje te osiguravajući im bogati izbor likovnog materijala. Usporedno s njim Loris Malaguzzi utemeljuje Reggio pedagogiju koja njeguje iste vrijednost s dodatnim naglaskom na iskustvo djeteta temeljenom na istraživanju motiva i likovnih tehnika.

Likovno izražavanje djetetu pruža mogućnost prerade i sazrijevanja doživljenog što prirodno pridonosi i njegovom bogatijem stvaralačkom izražavanju i cjelokupnom rastu (Belamarić, 1986).

5. LIKOVNE AKTIVNOSTI DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

5.1. Likovne aktivnosti u vrtiću

Prema Mendeš i Županić Benić (2021) provođenje aktivnosti likovnog izražavanja i stvaranja u vrtićima danas je doživjelo pozitivnu promjenu kroz osvještavanje nedostataka prijašnjeg, tradicionalnog pristupa, koji je bio usmjeren na puko svladavanje motoričke vještine i likovnog jezika. U njemu se kroz te aktivnosti poticalo djecu na precrtavanje i oponašanje likovnog izraza odgojitelja. Suvremeni pristup, kojem smo danas usmjereni, naglasak u aktivnostima stavlja na sami proces, te osiguravanju igru i slobode za spontano, stvaralačkoga likovno izražavanje i stvaranje djeteta.

Likovne aktivnosti u vrtiću mogu započeti i odvijati se spontano u prilikama kada ih dijete neovisno od djelovanja drugih, samoinicijativno, započinje koristeći pri tome njemu dostupne materijale i pribor. Kroz te aktivnosti odgojitelj dobiva koriste informacije o djetetovim mogućnostima, mislima, željama i slično. Iako planski provedene likovne aktivnosti od strane odgojitelja u sebi sadrže određene ciljeve i zadatke, taj proces je zajednički djeci i odgojitelju, te mora pružati fleksibilnost i mogućnost promjene smjera aktivnosti, osigurati slobodu izražavanja vlastite osobnosti svakog djeteta ali i zajedničko istraživanje i usvajanje novih znanja (Balić -Šimrak, 2010).

5.2. *Uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima*

Odgojitelji, učitelji i nastavnici koji upoznaju djecu s likovnošću trebaju imati potrebno znanje za uspješno i slobodno djetetovo stvaralaštvo kroz priručnike i pripadajuću literaturu, te kroz vlastiti intenzivni i stalni susret s umjetnošću (Bodulić, 1982).

Balić -Šimrak (2010) ističe da je važno je za djecu kreirati poticajno stvaralačko ozračje, s kompetentnim odgajateljem kao moderatorom procesa koji je svjestan mogućnosti i interesa djece svoje skupine te prema tome odabire i primjerenu tehniku, materijal i motiv. Njegujući spontanost u procesu i izbjegavajući pravila i zabrane odgojitelj potiče dječje stvaralaštvo.

Potrebno je za likovne aktivnosti u vrtiću osigurati potrebne uvijete za rad; pribor, sredstva, materijale (podloga za crtanje), rasporediti ih u prostor predviđen za aktivnost i osigurati dovoljno svjetla. Nakon osiguravanja tih uvjeta kroz razgovor se psihološki djeca pripremaju za aktivnost potičući ih da budu što aktivniji. Odgojitelj pri tom ne iznosi servilno oblikovne osobine objekta/motiva, već potiče dječju maštu i poetsko mišljenje. Odgojitelj nakon toga daje kratke tehničke upute o rukovanju likovnim priborom, te primjenjuje rekapitulaciju, odnosno ponovno podsjeća djecu na glavni sadržaj crtanja. Poštivajući individualnost djece svakome omogućava potrebno vrijeme za likovno izražavanje. Tijekom likovnog rada odgojitelj djecu potiče i pohvaljuje ili postavlja pitanja potičući ih da se prisjete. Odvijanje aktivnost treba biti spontano isključujući kruto pridržavanje obveznih normi. Neki odgojitelji mogu se osloniti na svoje bogato iskustvo dok odgojitelji početnici trebaju temeljitije pripreme (Bodulić, 1982).

Osim navedenih elemenata Balić -Šimrak (2010) navodi da trebamo djetetu omogućiti i usvajanje raznolikih likovnih vještina s obzirom na tehnike i materijale koje koriste, te ga nadalje upoznati s likovnom umjetnošću kroz slikovnice, reprodukcije djela i organizirane posjete muzejima i galerijama te biti podrška djetetu kroz vlastitu spremnost odgovaranja na poruku koju nam dijete kroz proces šalje kao i potvrdu važnosti dječjeg uratka.

Šparavec (2018) ističe da likovne aktivnosti uvelike zadovoljavaju djetetove potrebe za mirnim aktivnostima, ali i pomažu kod različitih emocionalnih stanja te razvoja samopouzdanja i međusobnih odnosa djece. One se trebaju odvijati u opuštenoj atmosferi koja će omogućiti djeci da razmišljaju i uživaju u procesu izrade vlastitog rada. Odgojitelj promišljenim planiranjem može osmisliti izazovne zadatke kojima potiče razvoj njihove kreativnosti. Veliku važnost također pridaje refleksiji i samorefleksiji vlastitog djelovanja u ustanovama ranog i

predškolskog odgoja i obrazovanje, kontinuitetu u proučavanju stručne literature, suradnji s kolegama i stručnjacima te dobroj suradnji s roditeljima i širom zajednicom. Pokrivajući navedena područja odgojitelj spoznaje načine unaprjeđenja svoje prakse i najboljeg načina poticanja kreativnog izražavanja djece, odnosno tako razvija svoju kompetenciju. Kompetenciju odgajatelja prepoznamo u njegovom poznavanju djetetovih sposobnosti, te njegovoj osviještenosti o važnosti uloge povjerenja prema djetetu. Odgojitelj se treba upoznati sa sposobnostima djece svoje skupine, te njihovim razvojnim karakteristikama i iskoristiti te informacije kao neke od smjernica za promišljanje i planiranje daljnjeg rada. Uz to ne treba djecu ograničavati u izboru likovnih tehnika zbog vlastitih predrasuda. Naime djeca mlađe dobi mogu koristiti sve likovne tehnike koje koriste djeca srednjih i starijih dobnih skupina, a odgojitelj tome mora pristupati s fleksibilnošću i ako je potrebno pružiti svoju pomoć ili prilagoditi aktivnost dječjim sposobnostima.

Izrada likovnog rada u djetetu budi osjećaje ponosa i zadovoljstva učinjenim. Pohvaljivanjem dječjih djela nastalih djetetovom upornošću, ustrajnošću i marljivošću njegujemo te pozitivne karakteristike i šaljemo poruku djetetu o vrijednosti rada i truda. Odgojitelj treba motivirati, usmjeravati i podupirati djecu u aktivnosti, te graditi svoje kompetencije promatrajući ih i osluškujući (Šparavec, 2018).

S obzirom na to da je utvrđena povezanost između igre i razvoja kreativnog mišljenja odgojitelj mora svoje djelovanje kojim potiče stvaralaštvo djece provoditi kroz stvaralačku igru, na način: „...da ju osmišljavamo prema dječjim interesima, da se veselimo s njima dok se igraju (stvaraju), da ih ohrabujemo i mudro slijedimo.“ (Mendeš, Ivon, Pivac, 2012)

5.3. Dobrobiti likovnih aktivnosti

Read (1943) prema Balić-Šimrak (2010): „...tvrdi da se bez umjetničkog, odnosno stvaralačkog iskustva čovjek ne može otvoriti prema svijetu, niti se svijet bez umjetnosti može otkriti čovjeku.“ Kroz provođenje likovnih aktivnosti s djecom ne zapadamo u zamku zanemarivanja ravnomjernog razvoja „Gardnerovih višestrukih inteligencija“ jer kao jednu od njih psiholog Gardner navodi upravo vizualno-prostornu inteligenciju na koju likovnim aktivnostima pozitivno djelujemo. Djetetovo kopiranje tuđih radova Balić-Šimrak (2010) prepoznaje kao potrebu za uklapanjem ali i priliku za učenjem. Kroz takve postupke ono ima priliku formirati svoj osobni, autentični izričaj, bez konačnog preuzimanja tuđeg izričaja. Ističe

nadalje znanstveno dokazane dobrobiti dječjih likovnih aktivnosti u vidu razvoja koncentracije primjenjive i u drugim djelovanjima, lučenja hormona sreće i opuštanja cijelog organizma koje se kroz aktivnost odvija, te razvoja divergentnog mišljenja djeteta i njegove kreativnosti. Razvoj desne hemisfere mozga koji se zbiva kod likovnih aktivnosti pruža ravnotežu odgojno-obrazovnom razvoju djeteta koje je u formalnom školovanju usmjereno pretežno na lijevu, „logičku“ hemisferu.

Kroz proces razvoja mozga kod djeteta se stvara mnoštvo veza među neuronima. Na njihovo stvaranje djeluje nasljeđe ali i mnogo vanjskih čimbenika poput ljubavi, njege, odgoja i obrazovanja. (Jovančević, Ježić, 2007) Stvaranju sinapsi pridonosi i djetetovo bavljenje likovnim aktivnostima, zato što prilikom rezanja, crtanja, slikanja ili modeliranja gline dijete uvježbava finu motoriku, razvija koordinaciju oko-ruka te akomodaciju oka (Rajović, 2010; prema Šarančić, 2014).

Likovne aktivnosti koje pružaju optimalan omjer izazova i vještine djetetu daju mogućnost postizanja stanja potpune zanesenosti ili „flowa“ što pridonosi i razvoju njegove kreativnosti. Također likovne aktivnosti stvaraju uvjete za razvoj vještina primjenjivih i u ostalim područjima života, poput promatranja, opisivanja, analiziranja, interpretiranja ili sposobnosti verbalnog i neverbalnog izražavanja misli i emocija (Lindström, 2009; prema Šarančić, 2014).

Sudjelovanje djece u umjetničkim procesima, kao neizostavnim djelom likovne pedagogije, potiče u njima vlastito stvaralaštvo i inicijativnost, razvija maštu, sposobnost zamišljanja i kritičkog razmišljanja. Također utječe pozitivno na kognitivni razvoj djece te ih priprema kako bi spremno odgovarali na potrebe modernog društva. (Brajčić, Kušćević, Grcić, 2012) Djeca za svoja likovna ostvarenja najčešće dobivaju pozitivnu povratnu poruku što povoljno utječe na razvoj njihovog samopouzdanja i samopoštovanja. Ono potiče djecu u ostvarivanju daljnjih postignuća i razvoju kreativnosti, stvara kod djece motiviranost i spremnost na učenje, te sudjelovanje u društvenom životu škole. Tako razvijenim samopouzdanjem i samopoštovanjem djeca se više upuštaju u istraživanje i eksperimentiranje i u drugim područjima života (Evans, 2009.; Prins, 2008.; Radovančević, 2001.; prema Šarančić, 2014).

6. DIJETE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI I LIKOVNO UMJETNIČKO DJELO

„Sva djeca su umjetnici. Problem je u tome kako da ostanu umjetnici i onda kada odrastu.“ *Pablo Picasso* (Brajčić, Kušćević, Grečić, 2012; str 137)

6.1. Vrednovanje umjetničkih i dječjih radova

„Analiza umjetničkih likovnih djela i dječjih likovnih uradaka... provodi se sljedećim postupkom na temelju navedenih kriterija:

1. osobno likovno iskustvo promatrača o umjetničkim dijelima
2. spontane doživljajne reakcije na neposredan dojam o djelu
3. analize umjetničkog djela na osnovi navedenih kriterija: *fizička pojava djela* (motiv i tema, likovna tehnika, likovni jezik i likovna poruka), *individualnost umjetnika* (likovno-kreativne sposobnosti umjetnika, obilježja individualnosti i metoda oblikovanja), *prostorno-vremenski okvir nastajanja djela* (vrijeme nastanka djela - stil i pravac, prostor nastanka, geografsko- klimatski okvir i nacionalna tradicija te socijalni okviri umjetnika, naručitelja i korisnika),
4. sintetičko doživljavanje likovnog djela i njegove osnovne poruke.“ (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010, str. 32)

Važna je razlika u tome da je kod djece polazišna osnova za procjenu likovnih radova njihova dob, dok se kod umjetnika dob ne uzima kao čimbenik procjene. Herceg, Rončević, Karlavaris nadalje ističu: „Ako je dječji uradak iskren, osoban, originalan, otkrivajući za dijete i za odrasle, onda je takav uradak dobar. Ako je dječji uradak imitacija već nacrtanih oblika, odnosno ako je precrtan, kopiran, on ne odražava ništa o dječjem shvaćanju i stavovima, on nije originalan i ne otkriva ni djetetu ni odraslima ništa novo ili posebno.“ (2010; str. 34) Originalnost ističe i Peić (1990) prema kojem svako umjetničko djelo otkriva originalni govor umjetnika. On prepoznaje potrebu umjetnika za postizanjem cilja formiranja autentičnog stila, koji će kroz vlastita djela iskazivati posebnost i personaliziranost prikazanoga.

Ipak postavlja se pitanje tko je dovoljno kompetentan da uistinu poznaje osobnost pojedinog djeteta te može spremno preuzeti na sebe zadaću ocjene djetetova stvaralaštva. Ako je rad djeteta

napravilo iskreno i s pažnjom ono je odraz njegove osobnosti i životnih okolnosti u kojima se nalazi, te negativna povratna reakcija tada stopira njegovo kreativno izražavanje i loše se odražava na razvoj cjelokupne djetetove ličnosti (Balić Šimrak, Šverko, Županić Benić, 2010).

Belamarić (1986) prosuđuje vrednovanje i procjenjivanje dječjih radova kao jedan od postupaka mogućeg ometanja dječje kreativnosti. Smatra da oni dovode do povrede djetetove spontanosti i osjećaja slobode, te konačno gubitka motivacije djeteta. Ističe i krajnost potpune neupućenosti nositelja procesa u poznavanje dječjeg likovnog jezika koja dovodi do izokretanja vrijednosti gdje se odobravajuće gleda na naturalističke oblike i sheme, dok se dječje stvaranje izvornih oblika percipira nesposobnošću. Odgojitelj treba njegovati senzibilnost za djetetove mogućnosti i potrebe te svakom djetetu pomoći probuditi likovni jezik koji nosi u sebi.

6.2. *Odgojitelj kao posrednik*

Prema Petrač (2015) odgojitelji, kao i roditelji, imaju važnu ulogu upoznavanja djeteta s umjetničkim djelom. Oni kroz ponavljanje istoga i poticanje na uspoređivanje grade kod djeteta shvaćanje, te pozitivan odnos prema takvim djelima. Zajedničkim promatranjem umjetničkog djela, analizom njegovog tematskog sadržaja te razgovorom o njima djeca, osim što se upoznaju s osnovnim likovnim pojmovima, osvještavaju doživljaje koje umjetnička djela bude u njima. Važnost ove uloge sažela je Belamarić isticanjem njenih dobrobiti za dijete:

„Doživljene i upamćene slike nekim svojim putovima ulaze u iskustvo djeteta, bogate njegovu maštu i prema nekim ispitivanjima omogućuju brži razvoj likovnih sposobnosti.“ (1971; prema Petrač, 2015, str. 29)

Odrasli koji djecu vodi u tom procesu treba kod njih pobuditi osjećaj zainteresiranosti i znatiželje. On djeluje kao aktivni posrednik u komunikaciji djeteta i umjetničkog djela. Zajednička analiza djela mora biti prilagođena dobi i sposobnosti djece i treba je provoditi komponirajući igru kroz nju. Djecu se kroz nju potiče na razmišljanje i postavljanje pitanja pri čemu stvaraju vlastite kritičke osvrte, ocjene, prosudbe i slično (Petrač, 2015).

Pri promatranju umjetničkog djela najčešće se u radu s djecom koristi kombinirana nastavna metoda. Ona podrazumijeva usmeno izlaganje, razgovor i demonstraciju. Kroz usmeno izlaganje djecu se upoznaje s novim informacijama i sadržajima, razgovorom se potom potiče na aktivno sudjelovanje i iznošenje svojih mišljenja i zapažanja, te kroz demonstraciju

zajednički promatra odabrano umjetničko djelo, odnosno njegovu reprodukciju (Brajčić, Kušćević, Grcić, 2012).

Autori Herceg, Rončević i Karlavaris (2010) smatraju da je na odgojitelju zadatak djeci pojasniti kompleksnost likovnog fenomena, to jest postupno im, na njima prihvatljiv način, približiti elemente i pojavnosti likovne umjetnosti. „Nije dakle dobro svesti likovno djelo samo na motiv, procjenjujući ga kao vrijedno i lijepo; nije dobro objašnjavati djeci samo likovni jezik, a zanemarivati likovno-kreativne sposobnosti ili metode oblikovanja pojedinog umjetnika.“ (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010; str. 15)

6.3. Interakcija djeteta s umjetničkim djelom

„Likovno-umjetnička djela ne smiju biti zarobljena i svedena na točno određen način promatranja, već se prema kreativnosti odrasle osobe i/ili djece mogu kombinirati, varirati, čak i domisliti novi način promatranja i poticaja na izražavanje.“ (Petrač, 2015, str 9)

Damjanov (1991) smatra da treba iskoristiti djetetovu urođenu sklonost spontanim igrama te njegovu spremnost da se nesvjesno i potpuno predaje svemu, te ga dovoditi u situacije u kojima ima prilike ostvariti kontakt s umjetničkim djelima razvijajući tako djetetov unutarnji „osjetilni jezik“. Posebno je istaknula reljefna djela i skulpture koje dijete osim vizualno ima mogućnost istraživati i opipom i cijelim tijelom.

Prema Brajčić, Kušćević, Grcić (2012) poticanjem djece na interakciju s nacionalnim umjetničkim djelima kod njih se jača osjećaj pripadnosti vlastitom narodu, te ljubavi i ponosa. Isto tako grade osjećaje uvažavanja i poštovanja prema drugim kulturama upoznavanjem s vrijednim djelima svjetske umjetnosti.

Djecu je u svrhu usvajanja obrazaca kulturnog ponašanja i poticanja njihovog psihosocijalnog rasta i razvoja preporuka češće voditi u posjete muzejima i galerijama. Unatoč tome što susret s originalom djeci pruža snažniji doživljaj, poticanje motivacije korištenjem reprodukcija također je odgojiteljima iznimno korisno u svakodnevnom radu. Dijete kroz promatranje likovno-umjetničkih djela obogaćuje svoje spoznaje zadovoljavajući svoju znatiželju i potrebu za otkrivanjem kroz upoznavanje s unutarnjim osobnim svjetovima umjetnika i njihovim viđenjima svijeta i pojava. Dijete tako prepoznaje umjetnikove misli, osjećaje i ideje oblikovane i predočene kroz umjetničko djelo (Petrač, 2015).

Kao uvod u likovnu aktivnost djeca u vrtiću promatrajući likovno djelo, odnosno reprodukciju djela, primjećuju njegove osnovne oblikovne elemente. Ako im je potrebna pomoć u njihovom imenovanju Petrač (2015) ističe potrebu i važnost davanja konkretnog odgovora. Navodi primjer pitanja značenja elementa crte na koji djetetu jasno odgovaramo „To je crta.“ Ili ako crta tvori oblik ptice, to i verbaliziramo „Ptica je oblikovana crtom.“ Tako dijete usvaja likovni sadržaj prepoznajući i imenujući likovne elemente i na drugim djelima. Djeca kroz razgovor o djelu i postavljanje pitanja aktivno sudjeluju u njegovom promatranju i analizi. Različitim procesima konačno uz podršku odgojitelja dolaze do evaluacije gdje promatrano djelo ocjenjuju, daju svoje kritičke osvrtne, prosuđuju ga i slično.

7. PRAKTIČNI DIO: PROVOĐENJE LIKOVNIH AKTIVNOSTI INSPIRIRANIH DJELIMA GUSTAVA KLIMTA U DJEČJEM VRTIĆU

7.1. Cilj aktivnosti

Cilj planirane aktivnosti bio je istražiti kako se upoznavanje djece rane i predškolske dobi s umjetničkim djelom odražava na njihovo stvaralaštvo. Zbog svoje bogate umjetničke ostavštine koja nam pruža raznolike teme, motive i tehnike rada odabrala sam Gustava Klimta. Željela sam kroz aktivnost ispitati u kojoj mjeri će njegova djela poslužiti kao inspiracija i motivacija te koliko će djeca pokazati želje i spremnosti na tako osmišljene aktivnosti. S obzirom na posebnost i različitost odabranih umjetničkih djela provjerit ću u likovnom procesu razinu motiviranosti djece koju izaziva pojedini ponuđeni motiv.

Djela Gustava Klimta odabrala sam i zbog njegove tvrdoglave životne ustrajnosti u očuvanju vlastitog izričaja, te zbog mijena koje je sam kroz život birao, ne dopuštajući tuđa nametanja. Suvremeno shvaćanje djeteta kao jedinstvenog i posebnog bića u skladu je s Klimtovim življenjem. Ostvarivanja vlastitog potencijala djeteta i oslušivanje njegovih sklonosti, želja i sposobnosti, a ne ukalupljivanje djece treba nam svima biti misao vodilja.

7.2. *Metodički postupak*

Pri početku aktivnosti provodi se metoda razgovora, to jest razvijamo dijalog između sebe kao odgajatelja i djece kao i između djece same. Prema Boduliću (1982) on služi kao vrsta poticaja i animiranja za aktivnost, te psihološka priprema djece. Razgovor karakteriziraju pitanja i odgovori. Pitanja upućena od strane odgajatelja moraju biti jednoznačna, dok se neodređena i višeznačna pitanja trebaju izbjegavati. Tim pitanjima odgojitelj potiče djecu na uočavanje smjera, oblika, veličine ili površine, strukture ili građe, volumena ili prostora onoga što slikaju. S metodom razgovora povezujemo i metodu usmenog izlaganja koje od strane odgojitelja mora biti sažeto i mora pružati djeci mogućnost vlastite interpretacije sadržaja.

Za potrebu ovog završnog rada provedene su likovne aktivnosti u vrtiću „Travno“ u Zagrebu u srednjoj dobnoj skupini, odnosno s djecom u dobi od 4 i 5 godina. Aktivnosti su se temeljile na likovnom stvaralaštvu djece potaknutim vizualnim poticajima, to jest djelima umjetnika Gustav Klimta. Motive i izvore mogućih motiva djeci sam ponudila kroz tematiku Klimtovog „zlatnog razdoblja“ i njegovih slika *Poljubac* i *Portret Adele Bloch-Bauer*, pejzaže *Seoski vrt sa suncokretima* i *Seoski vrt (Cvjetnjak)*, te djela *Stocletov friz* i *Drvo života*. U radu sam koristila Klimtova djela iz različitih faza njegova stvaralaštva kreirajući raznovrsnija vizualna iskustva koja će djeci poslužiti kao inspiracija.

Za početak, prvi dan prije same aktivnosti postavila sam djeci pitanja:

- Zna li tko je to slikar?
- Što su slike?
- Gdje one nastaju i kako?
- Jesu li ih vidjeli i gdje?
- Da li su bili u posjetu muzeju ili galeriji?
- Zna li što je to umjetnik?

Djeca su se aktivno uključila i sudjelovala u uvodnom razgovoru o slikarima i slikama. Davala su zanimljive i maštovite odgovore; *Slikar je onaj što ima kist i boja./Ne samo boja, on i crta!/Umjetnik je da slikaš./Izvadi kist, umoči u boju i crta.*- pokazivala su pokretima kako se slika. *Ja imam slike doma na zidu .*

Upoznajem djecu s pričom o umjetniku Gustavu Klimtu koji je još kao dječak volio umjetnost i zato je rano upisao *Školu za primijenjenu umjetnost*. Pričam im kako je vrlo brzo naučio prekrasno slikati na mnogo različitih načina, ali da je kako je odrastao mijenjao svoj način slikanja dodajući neke novosti. Slikao je ljude, najčešće žene u velikim i bogatim, raskošnim haljinama poput princeza, slike ispunjene zlatom, slike pune malih raznolikih ukrasa, neobična stabla te slike prirode ispunjene drvećem i raznovrsnim cvijećem. Kroz njegov život puno puta su drugi ljudi pokušali promijeniti njegove načine slikanja, ali on je tvrdoglavo išao svojim putem i slikao baš onako kako je on htio i mislio kako je najbolje i najljepše.

7.3. *Poljubac i Portret Adele Bloch-Bauer*

Prvu likovnu aktivnost inspiriranu „zlatnim razdobljem“ Gustava Klimta provela sam s djecom koristeći kombiniranu tehniku tempere i lijepljenja komadića zlatne folije. Postavljam reprodukcije slika *Poljubac* i *Portret Adele Bloch-Bauer* pred djecom postavljajući ih na vidljivo mjesto i postavljam pitanja vezana za njih.

Slika 1. *Poljubac, Gustav Klimt*

Slika 2. *Portret Adele Bloch-Bauer, Gustav Klimt*

- Što vidite na ovim slikama?
- Kakvi su ljudi na njima?
- Što rade ti ljudi?
- Kako izgledaju?
- Koje boje vidite?
- Koje boje ima najviše?
- Kakve oblike možete vidjeti?
- Koji su veći, koji manji?
- Kako vam se sviđa slika?
- Što vam se sviđa, a što ne?

Djeca su se spremno uključila i nastavila razgovor s maštovitim odgovorima i pitanjima na temu reprodukcija koje sam im pokazivala, za *Poljubac; Žena spava./Ima haljinu i bosa je./„Ljubiju“ se./Na rubu su, kaj će pasti u rupu/ Gdje su drveća?*, za *Portret Adele Bloch-Bauer; Žena ima crnu kosu, ruž na sebi i narukvice./Ima i puno rumenila./Iza nje je slika, šarena je/ Okolo ima oblika očiju i okruglastih.*

Manjoj grupi djece koja se sastojala od četiri djevojčice i jednog dječaka, a koja su iskazala zanimanje za sudjelovanje u aktivnosti, pripremila sam radni prostor opskrblivši ga papirima za slikanje, temperama, kistovima, podlogama za miješanje, ubrusima i tankim zlatnim listićima. Uputila sam ih da odaberu jednu od ponuđenih reprodukcija, te naslikaju što su vidjela na njima a da im se svidjelo, bez potrebe za vjernim prijenosom odabranog motiva . Reprodukcijske sam im ostavila u blizini da ih po želji više ili manje dodatno prouče. Djeca su spremno započela aktivnost u početku se najviše veseleći zlatnim listićima koje će lijepiti na kraju ali vrlo brzo su se unijela i u oslikavanje temperama prenoseći na papir svoje viđenje djela. Primijetila sam da ih je u slikanju više inspirirao portret no prikaz poljupca, a razlog toga može biti u samom motivu intimnog poljupca koji su djeca više povezala s nečim bliskim odraslima (dječak je muški lik imenovao kao „tata“).

Dječji radovi inspirirani djelima Gustava Klimta *Poljubac* i *Portret Adele Bloch-Bauer*:

Slika 3. Dječak (4,5)

Slika 4. Djevojčica (4,5)

Slika 5. Djevojčica (4)

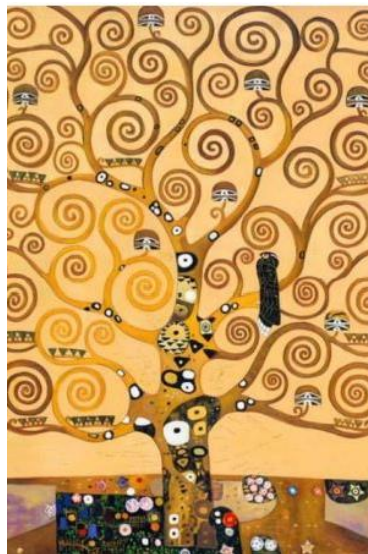
Slika 6. Djevojčica (5,5)

Slika 7. Djevojčica (4)

7.4. *Drvo života*

S drugom skupinom djece provela sam likovnu aktivnost inspiriranu Klimtovim djelom *Drvo života*. Tom prilikom smo također koristili kombiniranu tehniku tempere i lijepljena na papir mekanih oblika izrađenih od aluminijske folije. Pripremila sam djeci reprodukciju djela i postavila ju na vidljivo mjesto, te potaknula razgovor o njoj postavljanjem pitanja.

Slika 8. *Drvo Života*, Gustav Klimt

- Što prikazuje ova slika?
- Kakve su grane drveta?
- Što još pronalazite na njoj?
- Koje boje ima najviše na slici?
- Koje još boje vidite?
- Kakvi se oblici na njoj nalaze?
- Kakve linije na njoj pronalazite?
- Da li vam se sviđa slika?
- Što vam se sviđa, a što ne?

Kroz razgovor djeca su pokazala zainteresiranost za Klimtovo djelo *Drvo Života*, kao i kreativnost u davanju odgovora i primjećivanju detalja slike, što je potaknulo i njihov međusobni dijalog; *Na drvetu je životinja, malo liči na čovjeka./To je ptica, ali nema noge./Ja znam nacrtati noge./Grane su zavrnutе kao antenice od leptirića./Glista je na drveću, a rastu oblici na njemu./Nije to glista, nema glavu.*

Skupini djece koja se sastojala od dvije djevojčice i dva dječaka pripremila sam prostor za rad osiguravši im papire za slikanje, tempere, kistove, podloge za miješanje, ubruse, vodu, te aluminijski foliju i ljepilo. Dala sam im uputu da kao što je Klimt zamislilo i naslikao svoje drvo iz mašte i oni na isti način zamisle svoje drvo koje će oblikovati od aluminijske folije. S obzirom na to da je folija srebrna rekla sam da ga možemo smjestiti na primjer u sumrak, svemir, oblake ili nešto slično. Ideja im se svidjela više od korištenja palete boja sadržanih na reprodukciji, te nije bilo potrebno da im je ostavljam na stolu. Djeca su aktivno prionula na slikanje, povremeno proučavajući radove drugih i uspoređujući ih. Prvo su oslikali papire temperama uz prevladavajuće korištenje nijansi plave boje, te bijele, sive i crne. Zatim je svako dijete oblikovalo svoje drvo i njegove grane koje je naknadno nakon sušenja tempere zalijepilo na papir.

Dječji radovi inspirirani djelom *Drvo života* Gustava Klimta:

Slika 9. Dječak (4)

Slika 10. Djevojčica (5)

Slika 11. Dječak (5)

Slika 12. Djevojčica (4,5)

7.5. *Stocletov friz*

S manjom skupinom djecom provela sam i likovnu aktivnost inspiriranu djelom *Stocletov friz* Gustava Klimta. Za predviđenu tehniku dječjeg likovnog izražavanja isplanirala sam kombinaciju kolaža i flomastera. Kao motiv aktivnosti pripremila sam reprodukciju djela

i postavila ju na mjesto vidljivo svoj djeci uključenoj u proces, te potaknula razgovor i razmišljanje o djelu pitanjima.

Slika 13. Stocletov friz, Gustav Klimt

- Što vidite na ovoj slici?
- Kakve su linije na njoj?
- Kakvi su oblici?
- Koje boje uočavate?
- Kojih boja ima najviše?
- Sviđa li vam se slika?
- Na što vas podsjeća?
- Što vam se sviđa, a što ne?

Djeca su pokazivala interes za razgovor o Stocletovom frizu ali i laganu početnu zbunjenost prikazom. (*To je frižider?*) Nakon postavljenih pitanja o bojama i linijama te spontanijih dodatnih pitanja o površinama koje ispunjavaju sliku i njihovoj brojnosti i oblicima djeca su pokazala visoku razinu uočavanja detalja te usredotočenost u proučavanju slike. Nabrajala su i pokazivala boje koje uočavaju, te imenovali oblike i vrste linija međusobno si pomažući i nadopunjujući se u odgovorima.

Skupina koja je sudjelovala u ovoj aktivnosti sastojala se od četiri djevojčice i jednog dječaka. Osigurala sam im prostor za rad pripremivši im papire, veću količinu izrezanog kolaža u prevladavajućim nijansama žute, narančaste i smeđe boje, ljepilo te raznobojne flomastere. Dala sam djeci uputu da kreiraju svoje vlastite mozaike poput Klimta, koristeći ponuđeni kolaž

i flomastere različitih boja. Potaknula sam ih da se prisjete izgleda linija i oblika na reprodukciji te osmisle i vlastite i uklope ih u kolaže. Djeca su se unijela izradu, te su iskazala trud i maštovitost u osmišljavanju svojih kompozicije te koncentraciju u lijepljenju kolaža. Papire su gotovo u potpunosti ispunili, pa čak i izišli iz njihovih okvira. Pri crtanju flomasterom vidljiva je spretnost, pa je za pretpostaviti da ih zbog svoje praktičnosti često koriste u vrtiću ili svojim domovima.

Dječji radovi inspirirani djelom *Stocletov friz* Gustava Klimta:

Slika 14. Dječak (4,5)

Slika 15. Djevojčica (5)

Slika 16. Djevojčica (5,5)

Slika 17. Djevojčica (5)

Slika 18. Djevojčica (5)

7.6. Seoski vrt sa suncokretima i Seoski vrt (Cvjetnjak)

Zadnju likovnu aktivnost provela sam s manjom skupinom djece koristeći kao poticaj Klimtove pejzaže. Kao izvor motiva pripremila sam im reprodukcije slika Seoski vrt sa suncokretima i Seoski vrt (Cvjetnjak), a za likovnu tehniku koju smo koristili predvidjela sam kombinaciju akvarela, uporabom vodenih boja, te kolaža, lijepljenjem suhog, sprešanog cvijeća. Postavila sam prikaze Klimtovih slika na djeci vidljivo mjesto i pokrenula razgovor u kako bih djecu motivirala za aktivno sudjelovanje.

Slika 19. Seoski vrt sa suncokretima, Gustav Klimt

Slika 20. Seoski vrt (cvjetnjak), Gustav Klimt

- Što prikazuje slika?
- Koliko ima cvijeća na njoj?

- Kojih je boja cvijeće?
- Prepoznajete li koje?
- Da li vas podsjeća na neko mjesto gdje ste bili?
- Kako se osjećate dok gledate sliku?
- Sviđa li vam se slika?
- Što vam se na njoj sviđa, što ne?

Djeca su sudjelovala aktivno u razgovoru, odgovarajući na postavljena pitanja, te iskazivala znatizelju postavljajući svoja. (*A kako se zove ovo cvijeće?*) Većinom im je prikaz bio prepoznatljiv, te su ga povezivali s nečim pozitivnim u vlastitom sjećanju; *Izgleda kao vrt kod moje bake./Mi imamo takvo bijelo cvijeće u dvorištu, ima žuto u sredini./Ja bih htjela crtati u tom vrtu.*

Skupina djece uključenih u ovu aktivnost sastojala se od tri djevojčice i jednog dječaka. Prostor predviđen za njeno provođenje opskrblila sam potrebnim materijalom i priborom. Djeci sam osigurala papir za slikanje, vodene boje, kistove, vodu, te suho, sprešano poljsko cvijeće i ljepilo. Uputila sam djecu da zamisle svoj vlastiti vrt prepun trave i mirisnog cvijeća, te da promisle o bojama koje ga ispunjavaju i prenesu ih na papir na koji će kasnije „posaditi“ suho cvijeće, odnosno zalijepiti ga nakon sušenja akvarel boje na oslikani papir. Proces je djelovao smirujući na djecu koja su oslikala cijele papire vodenim bojama u zelenim i smeđim nijansama te usredotočeno manipulirala suhim cvijećem postavljajući ih na željena mjesta.

Dječji radovi inspirirani slikama *Seoski vrt sa suncokretima* i *Seoski vrt (Cvjetnjak)* Gustava Klimta:

Slika 21. Djevojčica (5,5)

Slika 22. Dječak (4,5)

Slika 23. Djevojčica (5,5)

Slika 24. Djevojčica (5)

7.7. Osvrt na provedene aktivnosti

Likovne aktivnosti inspirirane umjetnošću Gustava Klimta pokazale su se veoma uspješnim kod djece. Ona su pokazala veliku zainteresiranost i posvećenost izradi svojih djela. Proces je za mene bio obogaćujuće iskustvo. Djeca su sudjelovala aktivno u razgovoru te su pokazala veliku znatiželju za djela, kao i spremnost na pružanje maštovitih odgovora i vlastitih zapažanja. U pitanjima o oblicima i bojama sadržanim na ponuđenim djelima djeca su iskazala dobro znanje ali i smjelost u traženju odgovora na pitanja koja su se njima nametala kroz proces. Interes za rad je bio iskazan u podjednakoj mjeri pri svim aktivnostima. Iako je bilo i uzajamnog promatranja radova, međusobno kopiranje nije bilo izraženo. Motivi pruženi kroz djela bili su ipak izraženije dominantni kod radovi kod kojih sam ostavila reprodukcije dostupne dječjem pogledu (*Poljubac* i *Portret Adele Bloch-Bauer*), a veću slobodu i odmak od viđenog su pokazali pri radovima gdje sam nakon uvodnog razgovora i proučavanja djela uklonila slike reprodukcije. Povezivali su slike s poznatim stvarima i sjećanjima koje su im budile pozitivne emocije. Dodatni poticaj i veselje kod djece su izazvale kombinacije likovnih tehnika i pripadajućih elemenata- aluminijske folije, zlatnih listiće i sušenog cvijeća zbog proživljavanja novog iskustva i taktilnog doživljaja manipuliranja njima. Također su pokazali samouvjerenost i predanost ispunivši u potpunosti papire bogatstvom svog stvaralaštva, pa čak kolažom i cvijećem i prelazeći okvire svojih papira.

Prikaz aktivnosti u tijeku:

Slika 25. Inspiracija „Drvom Života“

Slika 26. Inspiracija Klimtovim pejzažima

Slika 27. Inspiracija Stocletovim frizom

Slika 28. Inspiracija Klimtovim "zlatnim razdobljem"

8. ZAKLJUČAK

Danas je dobro osviještena činjenica iznimne vrijednosti likovnog izražavanja djeteta i dobrobiti koje ono donosi. Prvi oblik izražavanja, dječji crtež, shvaćen je kao povratna informacija unutarnjeg stanja djeteta, te je predmet istraživanja i zanimanja liječnika, psihologa, sociologa te likovnih pedagoga. U likovnom izražavanju djeteta potiče se spontanost i slobodno izražavanje. Dijete još uvijek nije sputano određenim ograničenjima koja si stvaramo u odrasloj dobi, te njegovo stvaralaštvo osim karakteristike urođene kreativnosti odlikuje i fluentnost, fleksibilnost i elaborativnost. Ono ima sposobnosti brzog i maštovitog osmišljavanja različitih odgovora i rješenja te misaonu pokretljivosti kojom brzo pronalazi alternativna rješenja kojima ostvaruje izvedivost svog osmišljenog stvaralačkog produkta.

Važno je da kod svog djelovanja odgojitelj pristupa djetetu sa svjesnošću o njegovoj individualnosti i kreativnosti, te svojim postupcima ne ometa njegovo likovno stvaralaštvo, već ga potiče vrednujući crtež kroz njegove karakteristike iskrenosti, osobnosti i originalnosti. Odgojitelj dakle planira i provodi likovne aktivnosti prema poznavanju djece u svojoj skupini te njihovih mogućnosti i sklonosti, osiguravajući im odgovarajuće i poticajne uvijete za rad. Usmjeren je na proces, a ne sami produkt, te njeguje fleksibilnost dajući djeci slobodu za moguću promjenu smjera aktivnosti. Šaljući poruku djetetu o vrijednosti njegova rada i truda motivira dijete u radu i njeguje njegovu upornost, ustrajnost i marljivost. Odgojitelj stoga mora stalno razvijati svoju kompetenciju kako bi bio spreman odgovarati na potrebe djece na najbolji mogući način.

Kroz likovne aktivnosti u vrtiću koriste se likovne tehnike kao i u likovnoj umjetnošću. Ne treba podcjenjivati dječje mogućnosti ograničavajući ih u izboru tehnika. Na odgojitelju leži mogućnost i zadaća upoznavanja djece s djelima domaće i svjetske umjetnosti. Kroz takve aktivnosti djeca svojom urođenom znatiželjom i porivom za istraživanjem usvajaju likovne pojmove, prepoznaju unutarnje svjetove umjetnika, jačaju osjećaje ljubavi, ponosa i pripadnosti vlastitom narodu, grade osjećaje uvažavanja i poštovanja prema drugim kulturama te ako odgojitelj dodatno organizira i posjete muzejima i galerijama stvaraju navike kulturnog ponašanja.

Metodički osmišljenim postupcima je potrebno uvesti u interakciju s umjetničkim djelom. U nemogućnosti pružanja iskustva posjeta muzeju i susreta s originalnim umjetničkim djelom u vrtiću se koristi reprodukcija kao zadovoljavajuća zamjena. Ako se djecu

odgovarajuće potakne i zainteresira osmišljenim postupcima i njima zanimljivim likovnim tehnikama djeca će pokazati veliku posvećenost i predanost u likovnoj aktivnosti, a odabrana umjetnička djela poslužiti će im kao veliki izvor inspiracije.

Djela Gustava Klimta korištena kao motivi u likovnim aktivnostima djece pokazala su se veoma uspješnim, a dječje interpretacije istih kao njihovi bogati izrazi likovnog stvaralaštva. Likovne aktivnosti upoznavanja djece s umjetničkim djelima bi trebalo češće provoditi u vrtićima ne samo zbog svih nabrojanih dobrobiti za dječji razvoj, nego i zbog djetetove spremnosti, otvorenosti i zainteresiranosti za sudjelovanje u njima.

9. LITERATURA

1. Balić-Šimrak, A. (2010.) *Predškolsko dijete i likovna umjetnost*. Dijete, vrtić, obitelj, 2. (62-63), 2-8.
2. Balić Šimrak, A., Šverko, I., Županić Beniće, M., (2010). U prilog holističkom pristupu kurikulumu likovne kulture u ranom odgoju i obrazovanju. *Umjetničko djelo u likovnom odgoju i obrazovanju: zbornik umjetničko znanstvenih skupova 2009. – 2011.* 51-62. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske
3. Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece*. Zagreb: Školska knjiga
4. Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež: priručnik za odgajatelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga
5. Brajčić, M., Kušćević, D., Grcić, J. (2012) A child and the work of art. *Školski vjesnik*, (1-2). 133-153.
6. Cvetković Lay, J., Pečjak, V. (2004) *Možeš i drukčije*. Zagreb: Alineja d.o.o.
7. Damjanov, J. (1991). *Vizualni jezik i likovna umjetnost*. Zagreb: Školska knjiga
8. Herceg, L., Rončević, A., Karlavariš, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb: Alfa d.d.
9. Jakubin, M. (2000). *Likovni jezik i likovne tehnike: temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa
10. Jovančević, M., Ježić, C. (2007). Nasljeđe, ljubav i njega u ranom razvoju mozga: utjecaj istraživanja razvoja mozga na novi pristup poticanja ranog rasta i razvoja djece. *Dijete Vrtić Obitelj*, 48. 2-7.
11. Kardum, K. (2019). *Analiza odabranih radova Gustava Klimta od 1895. do 1910. godine i njegov utjecaj na dizajn*. Grafički fakultet, Zagreb
12. Mendeš, B., Ivon, H., Pivac, D. (2012) Umjetnički poticaji kroz proces odgoja i obrazovanja. *Magistra Iadertina*, 7 (1). 111-122.
13. Mendeš, B., Županić Beniće, M. (2021) Od tradicionalnoga prema suvremenom metodičkom pristupu likovnim aktivnostima u dječjem vrtiću: hrvatska iskustva. *Croatian Journal of Education* 23, 2. 477-510.
14. Neret, G. (2001). *Klimt*. Köln: Taschen
15. Peić, M. (1990). *Pristup likovnom djelu*. Zagreb: Školska knjiga
16. Petrač, L. (2015). *Dijete i likovno umjetničko djelo: metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi*. Zagreb: Alfa d.d.

17. Šarančić, S. (2014). Dobrobiti likovnog stvaralaštva. *Napredak* 155 (1-2) 91-104.
18. Šipek, B. (2015). Kako komunicirati likovnim jezikom djece. *Dijete vrtić obitelj*, 79. 21-22.
19. Šparavec, J. (2018). *Drvo ili mjesec*. Zagreb: Ostvarenje d.o.o.
20. Weidinger, A. (2016). Gustav Klimt — karakterizacija umjetnika. *Izazov moderne: Zagreb–Beč oko 1900.-Slikarstvo, kiparstvo i arhitektura zagrebačke i bečke secesije*. 47- 55.

10.SLIKE

Slika 1. Poljubac, Gustav Klimt- Kardum, K. (2019). *Analiza odabranih radova Gustava Klimta od 1895. do 1910. godine i njegov utjecaj na dizajn*. Grafički fakultet, Zagreb. https://eprints.grf.unizg.hr/3031/1/Z930_Kardum_Karla.pdf Preuzeto: 29.04.2022.

Slika 2. Portret Adele Bloch-Bauer, Gustav Klimt - Kardum, K. (2019). *Analiza odabranih radova Gustava Klimta od 1895. do 1910. godine i njegov utjecaj na dizajn*. Grafički fakultet, Zagreb. https://eprints.grf.unizg.hr/3031/1/Z930_Kardum_Karla.pdf Preuzeto: 29.04.2022.

Slika 8. Drvo Života, Gustav Klimt- Kardum, K. (2019). *Analiza odabranih radova Gustava Klimta od 1895. do 1910. godine i njegov utjecaj na dizajn*. Grafički fakultet, Zagreb. https://eprints.grf.unizg.hr/3031/1/Z930_Kardum_Karla.pdf Preuzeto: 20.04.2022.

Slika 13. Stocletov friz, Gustav Klimt- https://knowledge.e.southern.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://scholar.google.com/&httpsredir=1&article=1007&context=senior_research Preuzeto: 20.04.2022.

Slika 19. Seoski vrt sa suncokretima, Gustav Klimt- <https://joyofmuseums.com/artists-index/gustav-klimt/gustav-klimt-landscapes/> Preuzeto: 20.04.2022.

Slika 20. Seoski vrt (cvjetnjak), Gustav Klimt- <https://joyofmuseums.com/artists-index/gustav-klimt/gustav-klimt-landscapes/> Preuzeto 20.04.2022.

11.POPIS PRILOGA

(Izvor: Nikolina Terzić)

Slika 3. Dječak (4,5)

Slika 4. Djevojčica (4,5)

Slika 5. Djevojčica (4)

- Slika 6. Djevojčica (5,5)
- Slika 7. Djevojčica (4)
- Slika 9. Dječak (4)
- Slika 10. Djevojčica (5)
- Slika 11. Dječak (5)
- Slika 12. Djevojčica (4,5)
- Slika 14. Dječak (4,5)
- Slika 15. Djevojčica (5)
- Slika 16. Djevojčica (5,5)
- Slika 17. Djevojčica (5)
- Slika 18. Djevojčica (5)
- Slika 21. Djevojčica (5,5)
- Slika 22. Dječak (4,5)
- Slika 23. Djevojčica (5,5)
- Slika 24. Djevojčica (5)
- Slika 25. Inspiracija „Drvom Života“
- Slika 26. Inspiracija Klimtovim pejzažima
- Slika 27. Inspiracija Stocletovim frizom
- Slika 28. Inspiracija Klimtovim "zlatnim razdobljem

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)